

VU Research Portal

Apengeluk en rake schatters

den Butter, F.A.G.

published in
Hollands Maandblad
2018

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

den Butter, F. A. G. (2018). Apengeluk en rake schatters: Econometaal of niet, that is the question. *Hollands Maandblad*, 60(11), 44-49. <https://www.hollandsmaandblad.nl/editie/2018-11/apengeluk-en-rake-schatters/>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
vuresearchportal.ub@vu.nl

Apengeluk en rake schatters

Economentaal of niet, that is the question

Frank den Butter

Het is een van de zonderlinge aspecten van onze tijd dat het toelichting behoeft wanneer je vaststelt dat taal een belangrijk onderdeel vormt van het culturele erfgoed. Zo is er de afgelopen tijd heel wat te doen geweest over het groeiende aandeel van Engelstalig onderwijs aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen. Nog in juni 2018 schreef de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Ingrid van Engelshoven (**d66**) daarover een brief aan de Tweede Kamer. Die brief draagt de titel ‘Internationalisering in evenwicht’ en is een mooi voorbeeld van een enerzijds-anderzijds verhaal, waarbij zij zowel de voorstanders als de tegenstanders van meer Engelstalig onderwijs te vriend poogt te houden.

Enerzijds is het voordeel van Engelstalig onderwijs uiteraard dat daarmee meer buitenlandse studenten kunnen worden aangetrokken. Dat is goed voor onze handelseconomie, waar buitenlandse contacten en internationaal zaken doen steeds belangrijker worden, en bovendien is het goed voor de financiële situatie van universiteiten en hogescholen. Door het aantrekken van buitenlandse studenten, die aanzienlijk meer betalen dan Nederlandse studenten, kunnen ze hun marktaandeel en daarmee ook hun budget verhogen. Anderzijds is het nadeel van het Engelstalig onderwijs onmiskenbaar dat daarmee het onderwijs verschaalt en versimpelt. Doorgaans kunnen Nederlandstalige docenten hun verhaal beter in het Nederlands dan in het Engels vertellen. De minister zag overigens geen reden om sturend op te treden. ‘De Nederlandse taal blijft overeind en verdwijnt niet uit het onderwijs, ook niet uit het hoger onderwijs. De wet heeft Nederlands als uitgangspunt, maar kent ook uitzonderingen. Die zijn er niet voor niets,’ stelde ze, maar ze liet wijselijk onvermeld dat inmiddels 75 procent van de masteropleidingen al Engelstalig is en het aantal Engelstalige bacheloropleidingen snel stijgt.

Een van de achtergronden van de ministeriële brief was dat in de media het gemor was aangezwollen over het dikwijls povere Engels in de collegezalen (native speakers reppen vergoelijkend van ‘glo-bish’ waarin zij onderwijs krijgen) en over uitwassen, zoals de verplichting om scripties van universitaire researchmaster-opleidingen Nederlandse taal en cultuur in het Engels te schrijven, waarbij alle citaten van Vondel, Huygens en Multatuli dienen te worden vertaald. De vereniging beter Onderwijs Nederland (**bon**) spande zelfs (tevergeefs) een rechtszaak aan tegen de Staat der Nederlanden vanwege ‘de vernieling van het hoger onderwijs’ door de opmars van het Engels. Bestuurslid van de vereniging Felix Huygen lichtte in *de Volkskrant* van 28 juni 2017 de aangifte toe met een aandachttrekkend opiniestuk waarin hij gewag maakte van zijn waarneming dat docenten die Nederlandstalige colleges verlevendigden met aansprekende anekdotes, zich in het Engels als ‘hakkelende dooie dienders’ uitdrukten waarbij hun colleges verzandden in de beperkte woordenschat van sprekers en toehoorders: ‘Het was als een orkest waarin de pianist plots viool moest spelen, en de violisten klarinet.’

Dit laatste is overigens niet mijn ervaring bij de economiecolleges die mijn collega’s aan de universiteit in het Engels geven. Tegenwoordig word je trouwens alleen maar op de universiteit aangenomen als docent wanneer je flink wat in het Engels hebt gepubliceerd. Veelal hebben die publicaties een technisch karakter zodat verhalende en literaire kwaliteiten niet essentieel zijn. Voor de colleges economie in het Engels, waar de stof ook technisch van aard is, voldoet zo’n redelijke beheersing van het

Engels als tweede taal. Bovendien worden universitaire docenten vooral geselecteerd op onderzoekvaardigheden. Goede onderzoekers komen, net als balletdansers, orkestmusici en topvoetballers, overal vandaan. De staf op economische faculteiten kent vele nationaliteiten en een grote culturele diversiteit. In de wandelgangen wordt vaker Engels gesproken dan Nederlands. Omdat de buitenlandse medewerkers ook een onderwijstaak hebben, is het alleen al daarom noodzakelijk dat een groot deel van de colleges in het Engels wordt gegeven.

Het hoofdprobleem met de ‘verengelsing’ van het hogere onderwijs lijkt me dan ook niet dat Engelstalige colleges een verarming vormen omdat de docenten zich slecht in het Engels kunnen uitdrukken, of omdat de studenten de stof in het Engels niet begrijpen of saai vinden. Het punt is dat het Nederlands als vaktaal langzamerhand aan het verdwijnen is. Dat geldt niet alleen voor de economentaal maar ook voor andere vakgebieden. Engelse termen doorspekken steeds meer het Nederlands, ook in het gewone taalgebruik. Soms is dat dikdoenerij: ouders die nog even de *kids* naar school moeten brengen; de ambtelijke nota die beschrijft welke *skills* voor de arbeidsmarkt van morgen nodig zijn; de presentatrice van Buitenhof en de minister van Infrastructuur die het op tv consequent over *airports* en *airlines* hebben wanneer luchthavens en luchtvaartmaatschappijen worden bedoeld. Het zijn symptomen van een algemene gemakzucht waar het gebruik van Angelsaksische bronnen doorheen schijnt, en men niet de moeite neemt over een Nederlandse omschrijving, laat staan betekenis, na te denken.

Laat ik me beperken tot mijn eigen vakgebied: de economie. Een belangrijke reden voor verengelsing en het verdwijnen van de Nederlandstalige uitdrukkingsvaardigheid onder economen is de publicatiedwang waarbij uitsluitend hoogwaardige Engelstalige publicaties in de internationale vakbladen tellen. Met Nederlandstalige publicaties valt geen status en beloning te verdienen. Tot zo’n vijftig of veertig jaar geleden werden de belangrijkste bijdragen van Nederlandse economen in de Nederlandse vakbladen gepubliceerd. Daar vond de theoretische en empirische onderbouwing van het Nederlandse economendebat plaats. Het meest prestigieus waren publicaties in *De Economist*, in 1852 opgericht en daarmee een van de oudste economische vakbladen ter wereld. Hier kruisten onder meer Jan Tinbergen, Marius Holtrop, Jelle Zijlstra en Johan Witteveen de degen met elkaar. *De Economist* bestaat nog steeds, maar bevat sinds het einde van de jaren zeventig uitsluitend Engelstalige artikelen, en het scoort vrij laag op de ranglijst van internationale vaktijdschriften. Ambitieuze Nederlandse onderzoekers publiceren liever in bladen met een hogere status en invloed.

Overigens doet zich in de rest van de niet-Angelsaksische wetenschapsgemeenschap eenzelfde ontwikkeling voor. Een voorbeeld is het oudste wetenschappelijke economische tijdschrift, het Duitse *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* dat werd opgericht in 1844. Tegenwoordig zijn alle artikelen daarin Engelstalig, maar ook de titel van het tijdschrift is aangepast tot *Journal of Institutional and Theoretical Economics* (**jite**). En het Belgische *Tijdschrift voor Economie en Management* werd in het begin van deze eeuw omgedoopt tot *Review of Business and Economics*.

Behalve *De Economist* waren er voor Nederlandse economen nog meer Nederlandse vaktijdschriften om in te publiceren. Een belangrijke plaats daaronder nam het in Tilburg uitgegeven *Maandschrift Economie* in. Allengs verdween echter het animo om dit blad van Nederlandstalige kopij te voorzien. Eerst werd het nog het *Kwartaalschrift Economie*, maar daarna is het helemaal verdwenen. Maatschappijkritische Amsterdamse economen hebben in het midden van de jaren 1970 het *Tijdschrift voor Politieke Economie* opgericht. Dat bestaat nog steeds, bevat tegenwoordig ook minder maatschappijkritische artikelen, maar verschijnt vanaf 2007 niet meer in druk en is alleen nog online te lezen als *TPEdigitaal*. Dan was er nog voor geïnteresseerden in de overheidsfinanciën het blad *Openbare Uitgaven*, dat via de Wim Dreesstichting is voortgezet als *Tijdschrift voor Openbare Financiën*. In 2017 werd deze stichting echter ondergebracht bij de Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Weten-

schappen (**khnw**), en sindsdien is dit blad, ook in digitale vorm, verdwenen en worden referaten over de economie van de overheid alleen nog af en toe op de website van de **khnw** geplaatst. Het meest breed gelezen Nederlandstalig economenblad is *Economisch Statistische Berichten* (**esb**), dat inmiddels aan zijn 103de jaargang bezig is. Vroeger was dit het blad waar Nederlandse economen met wetenschappelijke argumenten het beleidsdebat verlevendigden. Elke zichzelf respecterende econoom wist wel elk jaar een artikel in **esb** te publiceren. Tegenwoordig wordt tussen de hoog in de pikvolgorde staande economen een publicatie in **esb** veel minder gerespecteerd: een ‘**esb**-tje’ doe je er even tussendoor. Het blad verschijnt voornamelijk digitaal en wordt vooral door beleidseconomen buiten de universiteit en door financieel-economische journalisten gelezen. De redactie zetelt dan ook bij het Financieele Dagblad.

In de tijd dat ik in Amsterdam als kandidaats-assistent econometrie berekeningen op de **el x8** van het Mathematisch Centrum moest uitvoeren was er op dat instituut – tegenwoordig het Centrum voor Wiskunde en Informatica – en bij de hoogleraren statistiek en numerieke wiskunde veel aandacht voor vernederlandsing van de vaktermen. Op zichzelf was die belangstelling voor taal begrijpelijk, aangezien in die tijd het Mathematisch Centrum de internationale top was op het gebied van wetenschappelijke programmeertalen. Algol 60 en Algol 68 zijn mede daar ontwikkeld. Van belang daarbij was dat deze talen een zuiver generatieve grammatica hadden: iedere volgens deze grammatica opgebouwde programmeerregel moest een ondubbelzinnige betekenis hebben die eenduidig in de machinecode vertaald kon worden. In het college ‘Programmeren voor rekenautomaten’ leerde de fysicus en pionier van computertalen Frans Kruseman Aretz ons hoe de vertaling van een tekst in Algol naar machinecode voor de **el x8** werd uitgevoerd.

Merk op dat een computer aan de universiteit toen nog een rekenautomaat werd genoemd en een compiler een vertaler. Deze Nederlandse begrippen hebben echter het algemene spraakgebruik niet weten te behalen: iedereen heeft het tegenwoordig over computers en de deskundigen over compilers. Dat is anders in Frankrijk, waar een computer een ‘*ordinateur*’ is en een compiler een ‘*compilateur*’. De wiskundige Adriaan van Wijngaarden, de grondlegger van de informatica in Nederland en hoofd van de rekenafdeling van het Mathematisch Centrum, sprak graag van ‘rekentuig’. Hoewel het misschien niet helemaal duidelijk was of hij daarmee de computer bedoelde of zijn mannelijke medewerkers (de ‘rekenaars’, hij bedoelde zeker niet zijn door hem gekoesterde uiterst acribische ‘rekenaarsters’), was er geen woord Engels bij.¹

Het is overigens jammer dat de voorsprong die Nederland indertijd had op het gebied van computers en programmeren niet beter is uitgebuit. De **elx1** en **elx8** computers waren indertijd gebouwd door Electrologica, een firma waar Philips bij betrokken was en die later door Philips is overgenomen. Het lukte echter niet om de concurrentieslag met **ibm** te winnen, zodat de computerindustrie voor Nederland verloren ging.

Hier is echter van belang dat ik in die tijd mijn colleges wiskundige statistiek kreeg van de wiskundige en statisticus Jan Hemelrijk, een leerling van de internationaal befaamde David van Dantzig en ook betrokken bij het Mathematisch Centrum. In de oorlog was Hemelrijk een vooraanstaand verzetsstrijder geweest en later zou hij voorzitter worden van de Vereniging voor Statistiek en Operationele Research (**vvs**) alsook hoofdredacteur van *Statistica Neerlandica*, het tijdschrift van die vereniging, terwijl hij ook de eerste televisiecursus ‘Statistiek’ van Teleac verzorgde, die in de jaren 1969 en 1970 werd uitgezonden. Voor ons als zijn studenten was hij niet in de laatste plaats van belang omdat hij bij zijn college een stencil uitdeelde met statistische begrippen in het Engels, Duits, Frans en Nederlands.

Sommige van de Nederlandstalige termen uit die lijst hanteer ik nog altijd met enige volharding in eigen teksten. Het gaat dan om termen als ‘schatter’ voor *estimator*, ‘zuiver’ voor *unbiased*, ‘onzuiver’

voor *biased*, ‘uitbijter’ voor *outlier* en ‘willekeurig’ voor *random*. Een *random walk* is dan geen willekeurige wandeling, maar een ‘toevalsbeweging’ (ofwel de wiskundige formalisering van een traject dat bestaat uit opeenvolgende willekeurige stappen). Soms wordt dit ook wel aangeduid als ‘apenge-luk’, maar dan vooral wanneer een zelfbenoemde expert de richting van een toevalsbeweging toevallig-gerwijs goed heeft voorspeld: een aap kan dat net zo goed. En een *random draw* is een ‘aselecte trek-king’. Wanneer ik over een ‘rake schatter’ schrijf, hebben helaas weinig lezers het idee dat het om een *consistent estimator* gaat. Zelfs ik moet toegeven dat sommige Nederlandstalige begrippen uit Hemel-rijks lijstje verloren zijn gegaan.

Die Nederlandse termen gebruik ik niet alleen als eerbetoon aan Hemelrijk, maar ook omdat veren-gelsing soms wel degelijk tot begripsverwarring leidt: van sommige losjes door elkaar gebruikte ter-men is de betekenis in het Nederlands echt anders dan in het Engels. Een voorbeeld uit de statistiek is dat wat in het Engels een *test* wordt genoemd in het Nederlands een ‘toets’ is. *Testing* in statistische zin is dus ‘toetsen’ en niet ‘testen’. Met een ‘test’ wordt in het Nederlands de bruikbaarheid of kwali-teit van een voorwerp of dienst beproefd. Maar het waarheidsgehalte of de waarschijnlijkheid van een hypothese of theorie wordt door statistici ‘getoetst’. Dat gebeurt aan de hand van gegevens, en het aantal waarnemingen dat men over die gegevens heeft, is bepalend voor de mate waarop de toets on-derscheidend kan zijn.

Het begrip ‘gegevens’ – in deze zin – lijkt trouwens ten onrechte verdwenen in de Nederlandse taal van academici. Vrijwel altijd wordt nu gesproken over *data* wanneer men ‘gegevens’ bedoelt en over *data sets* in plaats van over ‘gegevensbestanden’. Terwijl ‘data’ het meervoud is van ‘datum’ en je het over ‘data’ hebt wanneer er een afspraak voor een vergadering of uitje moet worden gemaakt.

Een ander onderwerp waar ik me (deel tevergeefs) verzet tegen verengelsing is de collectieve sec-tor. In het Engels wordt dat de *public sector* genoemd en tegenwoordig wordt in de academische en journalistieke wereld stevast ‘publieke sector’ geschreven en gezegd. In mijn eerstejaarscolleges heb ik het altijd over de collectieve sector gehad. Een *public good* is dan een ‘collectief goed’ – ‘publiek goed’ doet me te veel aan een publieke vrouw denken. Maar ik heb het hoofd gebogen bij de uitdruk-king ‘publiek belang’. Eigenlijk zou dat ook een ‘collectief belang’ moeten zijn, maar het anglicisme ‘publiek belang’ is teveel ingeburgerd, mede als gevolg het in 2000 verschenen **wrr**-rapport *Borgen van Publiek Belang*, zodat ik hier mijn verzet heb opgegeven.

Als belangenbehartiger van het Nederlands voor academici heb ik af en toe gepoogd de volkomen Engels geworden economaal met een nieuw Nederlandstalig begrip te verrijken, zij het met weinig succes. Zo introduceerden de arbeidseconoom Jan van Ours en ik in 1991 in een **esb**-artikel over ar-beidsparticipatie en vacaturevervulling het begrip ‘koppelfunctie’ als vertaling van het Engelse *mat-ching function*. Het gaat hier om een soort productiefunctie van de arbeidsmarkt, die aangeeft hoe het zoekproces tussen werkgevers en werkzoekenden leidt tot vervulling van vacatures en daarmee tot nieuwe werkgelegenheid. De ‘koppelfunctie’ beschrijft onder meer de efficiëntie van de werking van de arbeidsmarkt. (Overigens beperken koppelprocessen, en daarmee de wetenschappelijke analyse ervan, zich niet tot de arbeidsmarkt; de huwelijksmarkt is een ander voor de hand liggend voorbeeld, maar ook op de huizenmarkt en bij het toedelen van leerlingen over middelbare scholen op basis van de aangegeven voorkeuren is de inrichting van het koppelproces bepalend voor het resultaat.)

Helaas bleek het begrip ‘koppelfunctie’ een doodgeboren term; het is niet terug te vinden in enige andere Nederlandse publicatie. Nederlandse economen bleven vasthouden aan de aanduiding *mat-ching*. Daarentegen is in de Franstalige literatuur wel een eigen begrip tussen vakgenoten gemeengoed geworden. Daar heet zo’n koppelfunctie een ‘*fonction d’appariement*’.

Een volgende poging was de introductie van het begrip ‘handelsinnovatie’, als onderscheidend ten opzichte van technische proces- en productinnovaties. Het innovatiebeleid heeft in ons land via het Ministerie van Economische zaken vooral aandacht voor technische innovaties en voor het daaraan ten grondslag liggende ontwikkelings- en speurwerk (*research and development*, moet ik van de overheid zeggen). Voor een handelsland als Nederland zijn ‘handelsinnovaties’, dus vernieuwingen die de efficiëntie van de handel bevorderen en daarmee via meer internationale specialisatie bijdragen aan de welvaart, minstens zo belangrijk als vooruitgang in de techniek. Denk bijvoorbeeld aan de container als handelsinnovatie; die is vele malen belangrijker is geweest voor de groei van de wereldhandel dan alle handelsverdragen bij elkaar. Andere voorbeelden zijn de invoering van zelfbediening en streepjescode in de supermarkten. Innovaties in het betalingsverkeer (denk aan internetbankieren en betalingen aan webwinkel) zijn ook als handelsinnovaties op te vatten. Het begrip ‘handelsinnovatie’ heeft wel enigszins wortel geschoten, maar het houdt niet over.

De oplossing voor de invoering van nieuwe Nederlandstalige begrippen in economenland is waarschijnlijk overleg. Zulk overleg vond onlangs daadwerkelijk plaats met de redactie van **esb**, toen Piet Mallekoote, de directeur van de Betaalvereniging Nederland, en ik in een artikel over het betalingsverkeer een nieuwe manier van betalen wilden beschrijven met een Nederlandse term voor de *instant payment* die binnenkort in Nederland wordt geïntroduceerd. Dit betreft het verschijnsel dat een overboeking *onmiddellijk* wordt bijgeschreven op de bankrekening van de begunstigde, zodat deze het geld binnen enkele seconden beschikbaar heeft en er dus zeker van is dat de betaling inderdaad heeft plaatsgevonden. Veel betalingen, die nu nog enkele uren en soms een dag onderweg zijn van bank naar bank, of contant worden verricht, kunnen dan via gewone bankrekeningen lopen.

Met de redactie van **esb** is flink gediscussieerd hoe *instant payment* in het Nederlands zou moeten worden genoemd. Een ‘directe betaling’ leek niet geschikt omdat daar een andere suggestie van uitgaat en dat begrip al gebruikt wordt. Mijn idee was te spreken van ‘flitsbetaling’ naar analogie van flitskapitaal. Dat woord bleek inderdaad al in het Vlaams te worden gebruikt, en ik heb het ook aangetroffen in een brochure van **abn-amro**. Volgens Mallekoote vonden de deskundigen in het betalingsverkeer dat woord echter niet geschikt. Uiteindelijk hebben we gekozen voor het begrip ‘realtimebetaling’. Toegegeven, dat is enigszins curieus wanneer je geen Engelse termen wilt gebruiken, maar ‘realtime-onderzoek’ staat in het Groene Boekje terwijl in de Van Dale het bijwoord ‘realtime’ wordt beschreven als: ‘zonder vertraging die wordt veroorzaakt door het verzenden van data (*sic!*)’. De vraag is nu of dit begrip ‘realtimebetaling’ inderdaad gemeengoed gaat worden, of dat de rest van Nederland toch *instant payment* blijft gebruiken.

Wat ik wil zeggen is dit: verengelsing van de Nederlandse vaktaal valt niet tegen te gaan met een brief van de minister. Deel van het probleem is dat de extrinsieke motivatie voor academische wetenschappers om een goed verhaal in het Nederlands te schrijven (mede door overheidsbeleid) volledig is verdwenen, nu alleen Engelstalige artikelen in de internationale vakbladen meetellen bij iemands *assessment*. Blijft over de intrinsieke motivatie om de kwaliteit van de Nederlandse economentaal te borgen. Maar het zijn niet alleen wetenschappers die voor behoud en vernieuwing van de vaktaal kunnen zorgen. Ook ministeries, de Nederlandsche Bank, het Centraal Planbureau, de Sociaal Economische Raad en de **wrr** schrijven in het Nederlands over economie, en zouden derhalve in meer dan één opzicht op hun woorden dienen te letten. Daarnaast zijn er nog de financieel-economische redacties van kranten, tijdschriften en andere media. Tegen de klippen op blijf ik hopen dat zij gemotiveerd zijn om een goede economentaal als onderdeel van het Nederlandse culturele erfgoed te behouden.

Noten

1 – Gerard Alberts, ‘Rekenmeisjes en rekentuig’, **nemo** Kennislink, 1 september 2003, <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/rekenmeisjes-en-rekentuig/>